

УДК 347.965:347.962.31

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.33>

УЧАСТЬ АДВОКАТА У ДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОВАДЖЕННІ СТОСОВНО СУДДІВ

Хотинська-Нор О.З.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри юстиції ННІ права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-4480-6677
e-mail: oksnor79@gmail.com*

Хотинська-Нор О.З. Участь адвоката у дисциплінарному провадженні щодо суддів.

У статті досліджено окремі аспекти участі адвоката у дисциплінарному провадженні стосовно судді. Констатується, що адвокат у дисциплінарному провадженні стосовно судді може бути як ініціатором, за скаргою якого відкрито дисциплінарне провадження, так і представником судді з метою захисту його прав та інтересів. Фокус уваги дослідження зосереджено саме на представництві адвокатом суддів. Такий інтерес обумовлений рядом причин. По-перше, у Вищій раді правосуддя з серпня 2020 року накопичилася значна кількість дисциплінарних проваджень щодо суддів, відновлення розгляду яких відбулося лише нещодавно. По-друге, адвокатська діяльність в умовах війни зазнала суттєвої трансформації, оскільки попит на адвокатські послуги змінився. Чимало напрямків адвокатської практики втратили свою актуальність, що вимагає адвокатів переглянути підходи до власного професійного розвитку та сфер професійної діяльності. У цьому контексті значний масив дисциплінарних проваджень стосовно суддів відкриває для адвокатів нові можливості. Їх участь у дисциплінарній процедурі стосовно судді є перспективним напрямом розвитку спеціалізації адвокатської діяльності.

Представництво адвокатом судді у дисциплінарному провадженні є доволі специфічним різновидом адвокатської діяльності. Адже, як юрисдикційна процедура, дисциплінарне провадження стосовно суддів має відповідати вимогам «справедливого суду» у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що має безліч нюансів. Зокрема, мова йде про дотримання у дисциплінарному провадженні таких принципів як відкритість, рівність сторін, змагальність та інші. Водночас, правовий статус судді передбачає сукупність специфічних прав і обов'язків судді разом із численними гарантіями його незалежності, які повинні дотримуватися всіма без винятку. Крім того, законодавство, яке регулює питання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, нещодавно зазнало істотних змін. Сукупно це вимагає від адвоката значного інтелектуального ресурсу, що дозволить ефективно здійснювати захист прав та інтересів судді у дисциплінарному провадженні, а також обґрунтовано позиціонувати себе на ринку юридичних послуг у даному сегменті адвокатської спеціалізації.

Ключові слова: адвокат, спеціалізація адвокатів, адвокатська діяльність, представництво адвокатом, суддя, статус судді, дисциплінарне провадження щодо судді, дисциплінарна відповідальність судді, Вища рада правосуддя, юрисдикційна діяльність.

Khotynska-Nor O. Participation of a lawyer in disciplinary proceedings against judges.

The article examines certain aspects of a lawyer's participation in disciplinary proceedings against a judge. It is noted that a lawyer in disciplinary proceedings against a judge can be both the initiator, upon whose complaint the disciplinary proceedings were opened, and the judge's representative for the purpose of protecting his rights and interests. The focus of the study is on the representation of judges by a lawyer. Such interest is due to a number of reasons. First, since August 2020, the High Council of Justice has accumulated a significant number of disciplinary proceedings against judges, the resumption of proceedings of which took place only recently. Secondly, advocacy during the war underwent a significant transformation, as the demand for advocacy services changed. Many areas of lawyer practice have lost

their relevance, which requires lawyers to review their approaches to their own professional development and areas of professional activity. In this context, a significant array of disciplinary proceedings against judges opens up new opportunities for lawyers. Their participation in the disciplinary procedure in relation to the judge is a promising direction for the development of the specialization of advocacy.

Representation of a judge by a lawyer in disciplinary proceedings is a rather specific type of lawyer's activity. After all, as a jurisdictional procedure, disciplinary proceedings against judges must meet the requirements of a «fair court» within the meaning of Art. 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which has many nuances. In particular, we are talking about the observance of such principles as openness, equality of parties, competitiveness and others in disciplinary proceedings. At the same time, the legal status of a judge implies a set of specific rights and duties of a judge along with numerous guarantees of his independence, which must be observed by all without exception. In addition, the legislation regulating the procedure for bringing a judge to disciplinary responsibility has recently undergone significant changes. Collectively, this requires a significant intellectual resource from the lawyer, which will allow to effectively protect the rights and interests of the judge in disciplinary proceedings, as well as to reasonably position oneself on the market of legal services in this segment of the lawyer's specialization.

Key words: lawyer, specialization of lawyers, advocacy, representation by a lawyer, judge, status of a judge, disciplinary proceedings against a judge, disciplinary responsibility of a judge, High Council of Justice.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 131 Конституції України діє Вища рада правосуддя (ВРП), статус і повноваження якої конкретизовані у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» (Закон про ВРП). Так, згідно з ст. 1 цього законодавчого акту ВРП діє для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Із цього слідує, що одне з ключових завдань, що стоїть перед ВРП, пов'язане з питанням суддівської відповідальності, інститут якої забезпечує функціонування судової влади на засадах її підзвітності суспільству. Це, своєю чергою, зумовлює наявність у ВРП дисциплінарної функції стосовно суддів, реалізація якої відзначається специфікою з різних позицій. Але не про це мова.

З серпня 2021 року в силу недоліків законодавчого процесу ВРП припинила реалізовувати свою дисциплінарну функцію, що «поставило на паузу» розгляд тисячі дисциплінарних скарг стосовно суддів. Так, за оприлюдненими даними станом на 01 листопада 2023 року кількість нерозглянутих скарг на суддів, що накопичилися у ВРП, становила понад 12 500. Зокрема, з 05 серпня 2021 року до 31 жовтня 2023 року надійшло близько 11 500 скарг. Ще 800 становили справи, дисциплінарне провадження в яких було розпочато, але не завершено [1]. За окремими прогнозами з відновленням розгляду дисциплінарних скарг на суддів звернення громадян до ВРП суттєво збільшаться, оскільки вимушена перерва ВРП у цьому питанні, відповідно, гальмувала ініціативи осіб.

Шляхом внесення змін до профільного Закону з 01 листопада 2023 року розподіл скарг щодо дисциплінарного проступку судді між членами ВРП було відновлено. Це закономірно зосередило зусилля ВРП на відновленні процедур притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, що є питанням стратегічним, оскільки цей напрям юрисдикційної діяльності ВРП є ключовим у забезпеченні досягнення мети її існування.

Однак, на нашу думку, питання відновлення розгляду дисциплінарних проваджень стосовно суддів повинно перебувати у фокусі уваги не лише ВРП. Йдеться про представників адвокатської спільноти, діяльність яких в умовах війни зазнала суттєвої трансформації, оскільки попит на адвокатські послуги змінився (чимало практик втратили свою актуальність), зумовивши потребу переорієнтації професійних інтересів багатьох адвокатів [2]. Водночас наведені вище цифри кількості дисциплінарних проваджень стосовно суддів відкривають для адвокатів нові можливості. Їх участь у дисциплінарній процедурі стосовно судді є перспективним напрямом розвитку спеціалізації адвокатської діяльності, тенденція до якої вже давно чітко означилася, проте корегується з урахуванням сучасних умов життєдіяльності українського суспільства [3].

Стан опрацювання. Слід відзначити, що комплексно питання участі адвоката у дисциплінарному провадженні стосовно судді не досліджувалося. Певні його фрагменти можна зустрі-

ти у наукових публікаціях, в яких аналізуються інститут дисциплінарної відповідальності судді (Овчаренко О., Кондратова І., Малашенкова Т.), проблеми функціонування ВРП (Демидюк О., Пушкар С.) або ж окремі види адвокатської діяльності (Бакаянова Н., Заборовський В., Бірюкова А. та інші).

Мета статті передбачає дослідження специфіки участі адвоката у дисциплінарному провадженні стосовно судді з акцентом на представництві саме суддів у контексті останніх законодавчих змін у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. З огляду на назву нашої публікації слід розпочати з того, що адвокат у дисциплінарному провадженні стосовно судді може бути як (1) ініціатором, за скаргою якого відкрите дисциплінарне провадження, так і (2) представником судді з метою захисту його прав та інтересів.

(1) Як ініціатор дисциплінарного провадження, адвокат може звертатися з дисциплінарною скаргою у власних інтересах, інтересах громадян, юридичних осіб, а також органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 107 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). У такому випадку Закон зобов'язує його перевірити факти, що можуть тягнути за собою дисциплінарну відповідальність судді, до подання відповідної дисциплінарної скарги. Цей обов'язок «підкріплений» відповідними заходами реагування на його невиконання: у разі подання адвокатом завідомо безпідставної дисциплінарної скарги уже сам адвокат може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності. Перевірити факти адвокат може використовуючи арсенал засобів, передбачених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

У будь-якому разі, звернення до ВРП зі скаргою на суддю вимагає від адвоката знань і навиків, принаймні, у питаннях підготовки та подання дисциплінарної скарги. І хоча, на наше переконання, у кваліфікованого адвоката з цим не повинно бути проблем, оскільки, щонайменше, існує затверджений рішенням ВРП від 14 грудня 2023 року № 1313/0/15-23 зразок скарги щодо дисциплінарного проступку судді (суддів) [4], слід пам'ятати, що у разі відсутності в дисциплінарній скарзі відомостей про ознаки дисциплінарного проступку судді, посилань на фактичні дані (свідчення, докази) або якщо зміст дисциплінарної скарги зводиться суто до незгоди з рішенням судді, що підлягає перевірці виключно судом вищої інстанції, скарга залишається без розгляду та підлягає поверненню (ст.ст. 43, 44 Закону про ВРП). За останніми статистичними даними саме через ці вади найчастіше приймалися рішення про залишення дисциплінарної скарги без розгляду, загальний відсоток яких склав 55,9 % (7509 скарг) від усієї кількості дисциплінарних скарг, розгляд яких було завершено протягом 2020 року [5, с. 100]. Хоча «зв'язати» ці показники саме з адвокатами неможливо, оскільки у ВРП не ведеться облік дисциплінарних скарг за критерієм суб'єкта звернення, гіпотетично можна припустити, що чимало адвокатів, які ініціюють дисциплінарне провадження стосовно судді, не досягають своїх мети, зупиняючись уже на його першій стадії.

(2) Однак, ураховуючи наше обґрунтування постановки проблеми на початку цієї публікації, особливо цікавим і перспективним для розвитку спеціалізації адвокатів є представництво суддів у дисциплінарному провадженні. Акцент саме на розвитку адвокатської спеціалізації, яка передбачає та потребує поглиблення знань у сфері професійної діяльності судді, накопичення досвіду та специфічних навичок, необхідних адвокату, що, своєю чергою, дозволить говорити про нього як про більш компетентного та фахового, а отже, вигідно позиціонувати себе на ринку юридичних послуг [3]. Адже, як юрисдикційна процедура, дисциплінарне провадження стосовно суддів має відповідати вимогам «справедливого суду» у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ), що має безліч нюансів, а правовий статус судді передбачає численні гарантії його незалежності, які повинні дотримуватися всіма без винятку. Як неодноразова з цього приводу зауважувала Консультативна рада європейських суддів, «дисциплінарна справа проти будь-якого судді повинна розглядатися лише незалежним органом, що використовує процедури, які повною мірою гарантують право захисту» [6; 7]. Сукупно ці два фактори специфікують діяльність щодо представництва адвокатом судді, питання про дисциплінарну відповідальність якого розглядається дисциплінарним органом. Крім того, законодавство, яке регулює питання процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, нещодавно зазнало змін. Тому навіть досвідченому у цій сфері адвокату не завадить модернізувати свої знання.

Отже, відповідно до ст. 47 Закону про ВРП суддя може брати участь у розгляді дисциплінарної справи самостійно та/або через свого представника. Жодної конкретики з приводу того, хто може

бути представником судді у законодавстві нема, що дає науковцям, з одного боку, підстави твердити про недостатню чіткість регламентації інституту представництва судді в дисциплінарному провадженні [8, с. 267], а з іншого, – пропонувати законодавчо закріпити положення про представництво інтересів судді у дисциплінарному провадженні адвокатом як особою, яка здійснює свою діяльність на професійній основі, що має ряд переваг [9, с. 119].

Погоджуючись з обома тезами, водночас сфокусуємося на питаннях прикладного характеру. Першочергово слід звернути увагу на ряд важливих процедурних новацій, які з'явилися в чинному законодавстві з різних причин, і які належить знати адвокату з огляду на їх суттєве значення для руху та результату дисциплінарного провадження. Отже:

1) з серпня 2021 року вагому роль у дисциплінарному провадженні стосовно суддів відведено постаті дисциплінарного інспектора ВРП, який: – вивчає дисциплінарну скаргу та перевіряє її на відповідність закону; – залишає дисциплінарну скаргу без розгляду та повертає її скаржнику, якщо: та подана з порушення порядку, визначеного законом; містить виражені у непристойній формі висловлювання або висловлювання, що принижують честь і гідність будь-якої особи; стосується питання про притягнення до дисциплінарної судді, звільненого з посади або повноваження якого припинені; – готує висновок з пропозицією про відкриття або про відмову у відкритті дисциплінарної справи; – здійснює підготовку справи до розгляду Дисциплінарною палатою, визначає свідків чи інших осіб, які підлягають виклику, а також ряд інших дій, важливих для руху дисциплінарного провадження.

Однак, оскільки служба дисциплінарних інспекторів не сформована, і прогнозувати строки її формування, особливо в умовах воєнного стану, складно, до початку її роботи повноваження дисциплінарного інспектора здійснює член Дисциплінарної палати (доповідач), який визначається автоматизованою системою розподілу справ. Важливо, що в подальшому такий доповідач не бере участі в голосуванні Дисциплінарної палати під час ухвалення рішення про притягнення або про відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності;

2) дисциплінарне провадження стосовно судді вважається розпочатим із дня отримання ВРП дисциплінарної скарги, а не з дня відкриття дисциплінарного провадження (ст. 42 Закону про ВРП);

3) строк попередньої перевірки дисциплінарних скарг, які надійшли до ВРП до 17 жовтня 2023 року, не може перевищувати шести місяців з дня отримання скарги доповідачем (членом Дисциплінарної палати) (п. 23-10 розд. III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону про ВРП);

4) закінчення встановленого законом строку для застосування до судді дисциплінарного стягнення є підставою для відмови у відкритті дисциплінарної скарги (ст. 45 Закону про ВРП);

5) перебування судді у складі ЗСУ або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до безпосередньої участі у бойових діях чи здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах їх ведення (здійснення), є підставою для зупинення розгляду дисциплінарної справи. Щоправда, в цій частині йдеться про дискрецію Дисциплінарної палати ВРП (ст. 49 Закону про ВРП);

6) порушення строку дисциплінарного провадження, тривалість якого не може перевищувати 18 місяців з дня отримання ВРП дисциплінарної скарги без урахування часу зупинення розгляду дисциплінарної справи, має наслідком закриття дисциплінарного провадження (ст. 49 Закону про ВРП);

7) підстава для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності вважається встановленою Дисциплінарною палатою (ВРП) за результатами розгляду дисциплінарної справи, якщо докази, надані та отримані в межах дисциплінарного провадження, є чіткими та переконливими для підтвердження існування такої підстави. Чіткими та переконливими є докази, які з точки зору звичайної розсудливої людини у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин, що є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (ст. 49 Закону про ВРП).

Є й інші зміни, які стосуються розгляду дисциплінарних скарг стосовно суддів, на які адвокатам слід звернути увагу, оскільки їх реалізація (дотримання/порушення) матиме значення для забезпечення належної та справедливої дисциплінарної процедури стосовно судді, а отже, впливатиме на результат такого провадження, визначаючи перспективу його оскарження.

Але, першочергово, вступаючи у дисциплінарну справу як представник судді, адвокат повинен володіти уявленням про комплекс прав і обов'язків, якими наділений суддя як учасник дисциплі-

нарного провадження. Адже саме вони зумовлюють його повноваження та визначають тактику та стратегію ведення адвокатом справи.

Системний аналіз положень Закону про ВРП дозволяє сформувати такий комплекс прав судді у дисциплінарному провадженні: право бути повідомленим про місце та час розгляду справи; право брати участь у розгляді справи самостійно та/або через свого представника; право бути заслуханим на засіданні дисциплінарного органу; право подавати докази, надавати письмові пояснення, заявляти клопотання про виклик свідків; право ставити питання учасникам дисциплінарної справи; право висловлювати заперечення, заявляти інші клопотання або відводи; право знайомитися з проектом висновку дисциплінарного інспектора та матеріалами дисциплінарної справи; право оскаржувати рішення Дисциплінарної палати тощо.

Але означений комплекс прав належить також і скаржникові, хоча й може різнитися нюансами їх реалізації. Зокрема, право на оскарження рішення Дисциплінарної палати є безумовним для судді щодо якого воно ухвалене. Водночас скаржник може його реалізувати лише в дозвільному порядку (за наявності дозволу Дисциплінарної палати на оскарження рішення). Власне, в цьому проявляється принцип рівності сторін дисциплінарної справи, що є однією з засад дисциплінарного провадження стосовно судді.

Принцип рівності сторін дисциплінарної справи також акцентує увагу на обов'язку дисциплінарного органу діяти неупереджено, незаангажовано, так, щоб не надавати переваг, преференцій жодній із сторін дисциплінарної справи, так само як і не створювати навмисно несприятливі умови реалізації ними своїх прав (безсторонність дисциплінарного органу [10]). Йому кореспондує принцип змагальності, що передбачає рівність осіб у правових можливостях доведення своєї позиції у справі, наданні доказів на її користь.

Змагальна основа дисциплінарної процедури, серед інших, є елементом «справедливого суду», гарантованого ст. 6 ЄКПЛ, на чому неодноразово наголошував у своїх рішеннях ЄСПЛ. Зокрема, у справі «Oljić v. Croatia» ЄСПЛ підкреслив, що відносно дисциплінарної процедури проти судді рівність сторін означає, що судді, який перебуває під загрозою втрати посади, має бути надано належну можливість представництва у справі, включаючи надання власних доказів, за умов, що не є суттєво несприятливими порівняно з органами, які здійснюють провадження стосовно судді [11].

Реалізація у дисциплінарному провадженні того чи іншого сегменту прав, що належать судді та зумовлюють повноваження адвоката щодо представництва його прав та інтересів, вимагає більш детальної уваги, оскільки щодо кожного має місце своя специфіка. Проте вимоги до обсягу даної роботи обмежують нас у цьому, окреслюючи, водночас, подальшу перспективу наукових досліджень.

Висновки. Участь адвоката у дисциплінарному провадженні стосовно судді втілює ряд конституційних приписів, відповідно до яких в Україні гарантується незалежність судді, право кожного на захист і ключова роль адвокатури в його реалізації. Специфіка дисциплінарного провадження стосовно судді, професійний статус судді, що охоплює численне коло його прав, обов'язків і гарантій, вимагають наявності в адвоката поглиблених знань щодо них. З одного боку, удосконалення адвокатом своєї компетентності в цьому напрямі відкриває для нього нові перспективи з огляду на зміни у запиті на адвокатські послуги, коригуючи вектори розвитку спеціалізації як принципу адвокатської діяльності. З іншого, участь адвоката в дисциплінарному провадженні стосовно судді слугує фактором, що здатний забезпечити як ефективний захист прав та інтересів суддів, так і ефективність безпосередньо застосовної до нього процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Від сьогодні розпочнеться автоматизований розподіл дисциплінарних скарг між членами ВРП: офіційний сайт ВРП. 01.11.2023. URL: <https://help.icc.knu.ua/uk/27/115> (дата звернення 03.01.2024).
2. Хотинська-Нор О., Денисюк Р. Спеціалізація адвокатів України в умовах війни: стан і перспективи розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2022. № 5. С. 97–101.
3. Хотинська-Нор О.З. Спеціалізація як перспектива розвитку адвокатури України. *Право України*. 2019. № 12. С. 84–96.
4. Зразок скарги щодо дисциплінарного проступку судді (суддів) (дисциплінарна скарга): затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 14.12.2023 № 1313/-/15-23. URL: <https://>

- hcj.gov.ua/page/zrazky-dyscyplinaranoi-skargy-ta-zayav-shchodo-nesumisnosti (дата звернення 03.01.2024).
5. Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2020 рік: затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 05.08.2021 № 1797/0/15-21. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення 03.01.2024).
  6. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів. Страсбург. 01.01.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#top (дата звернення 03.01.2024).
  7. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. Страсбург. 19.11.2002. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf (дата звернення 03.01.2024).
  8. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики: дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2018. 526 с.
  9. Демидюк О.Б. Організаційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя: дис. ... д-ра філософії 081 «Право». Київ. 230 с.
  10. Малащенко Т.М. Принципи дисциплінарної відповідальності судді у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 151–154.
  11. Case of Olujić v. Croatia: 05.05.2009. (Application no. 22330/05). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-91144%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-91144%22]}) (дата звернення 03.01.2024).